

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

CONTENTS:

FROM DEMOCRATIC TO REAL SOCIALISM: THE YUGOSLAV-SOVIET
IDEOLOGICAL DISPUTE AND ITS RESULTS

Petar ZARKOVIC, Milivoj BESLIN..... p.9.

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH
DISABILITIES IN TIMES OF CRISIS, WITH SPECIAL FOCUS ON THE SITUATION
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sabira GADZO-SASIC..... p.35.

MONTENEGRO IN THE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS AFTER 2006

Milan SCEKIC..... p.49.

DECONSTRUCTION OF THE INTERCULTURAL TRIANGLE (IDENTITY -
MULTICULTURALITY - INTERACTION)

Muedib SAHINOVIC..... p.67.

THE APPEARANCE OF AN IMPORTANT BOOK - Book review: Montenegrin
dynasties lexicon

Ivan TEPAVCEVIC..... p.85.

FAILED ATTEMPT– Book review: Martin Previšić, Goli otok

Milan SCEKIC..... p.89.

RE-EXAMINATION OF TRADITIONAL HISTORICAL NARRATIVES – Book review:
Hannes Grandits, The end of Ottoman rule in Bosnia

Adnan PREKIC..... p.97.

FROM CETNJE TO ISTANBUL - THE FATE OF A NATION AT THE TURN OF THE
CENTURIES - Book review: Jovan Muhadinović, Ottoman Embassy and Muslims
of Montenegro

Admir ADROVIC..... p.101.

FROM STAGNATION TO PROGRESS – Book review: Oded Galor, Humanity's
Journey: The Origins of Wealth and Inequality

Milan SCEKIC..... p.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIC..... p.113.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.119.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, Jun 2023.

SADRŽAJ:

OD DEMOKRATSKOG DO REALNOG SOCIJALIZMA: JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKI IDEOLOŠKI SPOR I NJEGOVI REZULTATI

Petar ŽARKOVIĆ, Milivoj BEŠLIN..... str.9.

UN KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U VREMENU KRIZA SA POSEBNIM FOKUSOM NA SITUACIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Sabira GADŽO ŠAŠIĆ..... str.35.

CRNA GORA U UDŽBENICIMA POZNAVANJA DRUŠTVA NAKON 2006. GODINE

Milan ŠČEKIĆ..... str.49.

DEKONSTRUKCIJA INTERKULTURALNOG TRIANGLA - (IDENTITET – MULTIKULTURALNOST – INTERAKCIJA)

Muedib SAHINOVIĆ..... str.67.

POJAVA ZNAČAJNE KNJIGE - Prikaz knjige: Leksikon crnogorskih dinastija

Ivan TEPAVČEVIĆ..... str.85.

NEUSPIO POKUŠAJ - Prikaz knjige: Martin Previšić, Goli otok

Milan ŠČEKIĆ.....str.89.

PREISPITIVANJE TRADICIONALNIH ISTORIJSKIH NARATIVA - Prikaz knjige: Hannes Grandits, Kraj osmanske vladavine u Bosni

Adnan PREKIĆ..... str.97.

OD CETNJA DO STAMBOLA - SUDBINA JEDNOG NARODA NA PRELAZU VIJEKOVA - Prikaz knjige: Jovan Muhadinović, Osmansko poslanstvo i muslimani Crne Gore

Admir ADROVIĆ..... str.101.

OD STAGNACIJE DO PROGRESA - Prikaz knjige: Oded Galor, Putovanje čovečanstva: poreklo bogatstva i nejednakosti

Milan ŠČEKIĆ..... str.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIĆ..... str.113.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.122.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIĆ

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, Crna Gora

novica.vujovic@fcjk.me

*O čem god sam pisao, ili govorio, a što je
iz prošlosti Crne Gore, konsultovao sam
Njegoša da bih vidio jesam li u pravu.*

Novak Kilibarda

Prije nekoliko mjeseca crnogorska akademska, književna, kulturna i naša politička scena ostale su bez Novaka Kilibarde, ličnosti koja je u mnogom pogledu na svaki od tih segmenata crnogorskoga društva značajno uticala. Još i više – po Kilibardinu stilu, lijepom i neusiljenom izlaganju te šarmu kojim je zadivljavao slušaoce u najrazličitijim prilikama i pamte se brojne epizode novije crnogorske istorije.

Profesor dr Novak Kilibarda svoju je devet decenija dugu životnu stazu skončao u Podgorici, đe je 23. maja 2023. u prisustvu članova uže porodice i sahranjen. Novak Kilibarda rođen je u znamenitome crnogorskom plemenu Banjanima godine 1934. Školovao se u Nikšiću i Beogradu. U Beogradu je na Filozofskome fakultetu magistrirao na temi *Posljednji Brankovići u srpsko-hrvatskoj narodnoj epici*, a pred komisijom: Vido Latković, Vladan Nedić i Miroslav Pantić. Na istome je fakultetu i doktorirao na temi *Bogoljub Petranović kao sakupljač narodnih pjesama*, a komisiju su činili: Vladan Nedić, Miroslav Pantić i Radmila Pešić. Doktorsku tezu će mu u vidu monografije 1974. objaviti Srpska akademija nauka i umetnosti, i taj će rukopis

kao recenzenti preporučiti Vladan Nedić i Vojislav Đurić. Vrijedno je zapaziti da je u to doba čast da objavi doktorsku tezu kod tako ugledne institucije imao tek mali broj naučnika. S osobitim je poštovanjem i emocijom profesor Kilibarda isticao doprinos svojih profesora Vida Latkovića i Vladana Nedića u njegovu oblikovanju i kasnijem pozicioniranju u akademskome svijetu. Latkovića i Nedića posebno je isticao, pa i činjenicu da je i jednoga i drugoga smrt iznenadno zadesila na radnome mjestu, na Filozofskome fakultetu, prvoga pred kabinetom, a drugoga usred rada komisije pred kojom je branjen jedan doktorat – Kilibarda je, kako je samo on to umio, objašnjavao kao simboliku višim smislom prožetu. I dva su Radosava, Bošković i Medenica, svojim životima, djelom i ličnim principima ugradili se u rane uspomene na koje se profesor Kilibarda često vraćao.

Profesor usmene književnosti, Kilibarda je bio filolog po kojemu se cijela jedna disciplina u montenegristici prepoznavala. Među najbolje tumače usmene književnosti na južnoslovenskome prostoru kolege su ga svrstale upravo po bitnim osobinama njegova naučnog profila, a to znači po temeljnom obrazovanju iz usmene književnosti specifično i širokom obrazovanju iz filologije načelno, po marljivosti i posvećnosti radu, no i drugim sličnim svojstvima koje današnje generacije naučnika podrazumijevaju pod kolokvijalnom formulacijom *stara škola*. Usavršavao se i predavanja držao u mnogim inostranim centrima. Radni je vijek počeo u gimnaziji u Višegradu, da bi ubrzo prešao na ondašnju nikšićku Pedagošku akademiju, kasnije Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore. Jedno vrijeme bio je pomoćnik direktora, a godine 1971–1972. bio je i direktor te ustanove. Nekoliko godina radio je na Univerzitetu Donja Gorica. Svoje je posljednje radne i predavačke godine profesor Kilibarda vezao za cetinjski Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Zvanična biografija profesora Kilibarde bilježi da je autor znatnoga broja monografija iz crnogorske i usmene književnosti južnoslovenskih naroda. Treba spomenuti ove njegove knjige: *Poezija i istorija u narodnoj književnosti*, *Legenda i poezija*, *O usmenoj književnosti*, *Iz korijena us-*

menosti, *Epska mjera istorije*, *Usmena književnost pred čitaocem*, *Usmena književnost u službi pisane*, *Usmena književnost Crne Gore*, *Duhovna zahvalnost Andriću* itd. Važan je Kilibardin priređivački rad, đe se izdvajaju nekolike knjige: *Bugarštice*, *antologija tužnih pjesama Puti nedohodi*, *Poslovice i Viša je gora od gore*. Nauka bilježi da je prvi komentator Njegoševa *Ogledala srpskog* upravo Novak Kilibarda. Pisani su ti komentari sedamdesetih godina za jedno izdanje Njegoševih djela, a njihovo prerađeno i dopunjeno izdanje objavljeno je i u novije vrijeme 2011. u izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost.

Više je puta u razgovorima bilo javno bilo u neformalnim susretima profesor Kilibarda isticao da je od goleme mase svojih djela najponosniji na monografiju *Istorija crnogorske književnosti*, tom I. Te 2012. godine profesor Kilibarda učestvovao je u projektu koji su vodili Adnan Čirgić i Aleksandar Radoman, a koji je krunisan istorijskim rezultatom – publikovanjem tri toma istorije naše književnosti. Tom I posvećen je usmenoj književnosti, recenzirali su ga Dejan Ajdačić i Živko M. Andrijašević, a u njemu su predstavljene najvažnije pojedinosti iz nastanka i razvitka žanrovskih vidova naše usmene književnosti, kao i faze njezina odumiranja kroz brojne primjere imitativnoga i nerijetko ideološki angažovanoga pjesništva.

Novak Kilibarda bio je plodan književnik – autor je dvadesetak knjiga kratkih priča i romana, među kojima su i *Vražji vrti* (1978), *Crnogorci i Đaponezi* (1981), *Nebeski sužnji* (1981), *Sve je to nakva sudbina* (1985), *Snovi i sinovi* (1993), *Suložnici: roman bola* (1995), *Crnogorska hronika* (1995), *Mozaik crnogorske hronike* (2001), *Iz priče u priču* (2004), *Serdarev grob* (2011) i druge. Osobenost je njegovih umjetničkih tekstova to što je tematski i jezički dominantno pripadao užem zavičaju, Banjanima o čijoj je istoriji, porodičnim predanjima i legendama znao neumorno kazivati, a svaki put tako autentično da mu po tome kod nas nije bilo ravna. Vrijedi se ovom prilikom podsetiti da i pored službenoga srpskohrvatskog/srpskog jezika utvrđenoga Novosadskim dogovorom (1954) i *Pravopisom* dviju matrica (MH i MS) iz 1960, Kilibardino književno djelo iz priče u priču, pa sve

do potonjih romana – prenosi i afirmiše neka od najbitnijih obilježja govora crnogorskoga jezika. Nažalost još uvijek nemamo monografiju o jeziku Kilibardina djela, ali je vrijedna spomena činjenica da je u više navrata uz njegova djela rađen rječnik nepoznatih i manje poznatih riječi (Radoje Jovović, Irena Kilibarda i Sonja Kilibarda-Danilović), a leksikom toga pisca, upravo kao sastavljači rječnika uz priče i romane, bavila su se i dvojica naših najboljih dijalektologa Dragoljub Petrović i Adnan Čirgić. Uz leksiku Novaka Kilibarde Dragoljub Petrović veli i ovo: „Svojim pripovedačkim zbirkama Novak Kilibarda otkriva, između ostalog, i oblik i zvuk one narodne reči koja se, u naše vreme, našla pred zaboravom. (...) Zbog svega toga, pripovedanje Novaka Kilibarda pratiće pažljivo i dijalektolozi – kao jedan od bogatih izvora za svoja istraživanja”. Sudeći, dakle, prema svim nivoima jezika Kilibardinih priča i romana moralo bi se priznati da on, jezik, nastaje s bogate podloge jezika piščeva zavičaja, kako je na jednome mjestu Adnan Čirgić i istaknuo da je: „cio njegov književni opus nastao na crnogorskome narodnom jeziku i da nosi sve govorne specifičnosti kraja iz kojega je autor potekao”. U međuvremenu je objavljen i *Rječnik književnoga djela Novaka Kilibarde*, koji je sačinio Božidar Miličić, dugogodišnji priređivač i tumač Kilibardina djela.

Neke od tema profesor Kilibarda je u raznim prigodama i u televizijskim emisijama često nastojao osloboditi strogoće akademskoga diskursa i poentu iz zaključaka učiniti za širu javnost što pristupačnijom. Svjedoci smo da je o Njegošu neiscrpno govorio motivisan da otklanja brojne naslage tradicionalističke filologije, isto tako o ulozi Vuka Karadžića i njegovih zbirki usmene poezije, tzv. lajpciškog izdanja, koje su i nastale prema strogim i uzornim estetskim kriterijumima, no isti taj Karadžić u poznoj ée fazi voditi se, kako profesor Kilibarda veli, „političkim rezonom”.

U *Istoriji crnogorske književnosti*, tom I, u zaključnim napomenama, profesor Kilibarda kaže i ovo: „Divljenje zamasima kolektivnoga duha, koji iskazuju usmene pjesme zbornika Vuka Karadžića, intenzivno je nastalo zbog elitnih pohvala koje su im izrekle ličnosti iz samoga vrha evropske kulture, kakav je Jakob Grim na primjer, ali se gotovo nikakva pažnja nije

poklanjala kazivačima usmenih književnih tvorevina kao kreativnim stvaraocima-književnicima”. Profesor Kilibarda se, međutim, i na tome planu višestruko odužio crnogorskim pjesnicima-pjevačima. O Starcu Miliji, stvaraocu iz Kolašina, ne samo da je često pisao i govorio već je nakon višegodišnjih njegovih apela dočekao da u Kolašinu prisustvuje svečanome otvaranju spomenika tome pjesniku-pjevaču. Na sličan je način pozivao kulturne vlasti da se i Tešanu Podrugoviću, još jednome velikanu crnogorske usmene književnosti, odužimo podizanjem spomenika u Nikšiću, budući da taj stvaralac potiče s prostora današnje nikšićke opštine. Ta će profesorova želja, nažalost, do danas ostati neuslišena.

Doprinos nauci profesora Novaka Kilibarde opisivan je u više navrata. Najkompletniji obuhvat Kilibardina stvaralaštva priređen je na simpozijumu *Novak Kilibarda – književnik, profesor i naučnik* (FCJK, 2016). Iz sadržaja zbornika radova sa spomenutoga simpozijuma, kao i iz dosad ponajboljeg osvrta na Kilibardin montenegristički rad dat u knjizi *Savremena književna montenegristika – utemeljivači autora Aleksandra Radomana – razvidan je raskoš Kilibardina talenta pri rješavanju mnogih problema i pojmovno-terminoloških pitanja naše nauke o usmenoj književnosti. Vrlo informativna i bogata objašnjenima brojnih fenomena, pojedinosti i pojedinačnih doprinosa u kulturnome i akademskome životu ondašnje jugoslovenske države, te premrežena i nekim detaljima iz njegova ličnoga života, jeste knjiga *Novak Kilibarda naučnik i književnik autora* Dejana Ajdačića.*

Novaka Kilibardu generacije građana Crne Gore pamte i po političkome djelovanju: u prvome dijelu toga staža bio je vođa prepoznatljivo srpske Narodne stranke, da bi nakon nekoliko godina shvatio neutemeljenost velikodržavnih težnji i njihovu prijetnju po opstanak crnogorskoga historijskog, kulturnog i državnog bića. Praktično do posljednjega dana aktivno se i svim svojim intelektualnim i akademskim potencijalima opirao negiranju crnogorske jezičke, tradicijske i kulturne samobitnosti i njihovu prisvajanju kao regionalnih elemenata srpske kulture. Bilo kako bilo, i u tome domenu Kilibardina djelovanja razvidna je njegova emancipatorska uloga, jer je pro-

fesor u svim javnim situacijama primjerom intelektualca i nenadmašivog govornika usmenu književnost, Njegoša i brojne teme crnogorske tradicijske kulture koje uz njih idu nastojao otrgnuti iz folklorno-guslarske sfere u primitivnim tumačenjima.

Ličnu biblioteku, razne članke, zapise i slične materijale koje je čuvao u kućnim uslovima profesor Kilibarda poklonio je Fakultetu za crnogorski jezik i književnost da u vitrinama te ustanove a s pečatom *Legat Novaka Kilibarde* trajno budu na usluzi generacijama studenata i naučnika. Profesor Novak Kilibarda prvi je dobitnik Povelje FCJK za poseban doprinos montenegristici. Dobitnik je Trinaestojulske nagrade, najvišega priznanja koje Crna Gora dodjeljuje. Njegov je književni rad takođe potvrđen značajnim nagradama u bivšoj Jugoslaviji. Knjige su mu objavljivane kod najuglednijih crnogorskih i regionalnih izdavača.

Crnogorska akademska i kulturna zajednica od profesora Novaka Kilibarde oprašta se sa zahvalnošću i poštovanjem prema djelu koje je ostavio.